

GRZEGORZ MISIURA

KSIĄDZ PROFESOR EDWARD WALEWANDER (1947-2025)

W dniu 13 stycznia 2025 r. w Domu Księżych Emerytów w Lublinie zmarł ks. prof. dr hab. Edward Walewander. Był zasłużonym badaczem Polonii, a przez 15 lat pełnił funkcję dyrektora Instytutu (dziś: Ośrodka) Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym.

Urodził się 6 grudnia 1947 r. w Niemirówku k. Tomaszowa Lubelskiego, par. Krasnobród. Studiował w Wyższym Seminarium Duchownym w Lublinie (1968-1974). Pod koniec studiów wyjechał do Innsbrucka w Austrii, gdzie 25 stycznia 1974 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk biskupa Opilio Rosiego. Tam też w tym samym roku uzyskał magisterium z teologii na Leopold-Franzens-Universität. W 1978 r. na podstawie dysertacji „Echa Powstania Styczniowego w prasie austriackiej” (wyd. Warszawa 1989; *Die österreichische Presse und der polnische Januaraufstand*, Frankfurt am Main 1991) obronił doktorat. Następnie powrócił do Lublina, gdzie był wikariuszem parafii katedralnej (1978-1979), prefektem studiów w WSD (1979-1983), referentem do spraw misji (1979-1982), referentem do spraw ekumenizmu (1982-1986), diecezjalnym duszpasterzem rodzin (1984-1986) oraz sekretarzem biskupa lubelskiego do spraw kontaktów z zagranicą (1984-1990). Ta ostatnia funkcja zapewne rozbudziła jego zainteresowanie sprawami Polonii. Był również kanonikiem honorowym Kapituły Archikatedralnej oraz kapłanem Jego Świątobliwości¹.

Dr GRZEGORZ MISIURA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Historii, Ośrodek Badań nad Dziejami KUL; e-mail: grzegorz.misiura@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1161-0184>.

¹ *Walewander Edward ks.*, [w]: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz [i in.], t. II, Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 513-514; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównaw-*

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Pełniąc funkcje diecezjalne, jednocześnie od 1980 r. był pracownikiem naukowo-dydaktycznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Został zatrudniony w Zakładzie Duszpasterstwa i Migracji Polonijnej, przekształconego w 1984 r. w Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym, jako starszy asystent (1983-1985), adiunkt (1985-1997), a także pełnił funkcję dyrektora (1 września 1990 – 31 marca 2005). W 1987 r. odbył semestralną podróż naukową do Kanady, a w 1989 r. odwiedził ośrodki polonijne w Stanach Zjednoczonych. Wygłosił odczyty w Austrii i Niemczech. W 1995 r. habilitował się na KUL-u na podstawie pracy pt. *Wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku* (Lublin 1994). W 1997 r. otrzymał tytuł profesora KUL i został kierownikiem Katedry Pedagogiki Porównawczej na Wydziale Nauk Społecznych, zachowując stanowisko w Instytucie. Prowadził wykłady z historii Kościoła w lubelskim Seminarium Duchownym (1980-2007), z historii duchowości dla doktorantów na Wydziale Teologii (1984-2000) oraz zajęcia w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej (1981-1995). Tytuł profesora nauk humanistycznych otrzymał w 2009 r. W 2018 r. przeszedł na emeryturę².

Badania naukowe ks. prof. Edwarda Walewandra obejmowały problematykę polonijną, pedagogikę chrześcijańską, a pobocznie kształtowanie zewnętrznych i wewnętrznych postaw duchowych oraz historię Kościoła. Jego bibliografia obejmuje ok. 1100 prac, redagował serie wydawnicze „Biblioteka Polonii” (1993-2005) oraz „Biblioteka Pedagogiczna” (1997-2025), a do *Encyklopedii katolickiej* napisał 45 haseł. Był redaktorem naczelnym „Studiów Polonijnych” (t. 14-26), członkiem ich Komitetu Redakcyjnego (t. 10-29) oraz członkiem Rady Naukowej (t. 30-45). Swoją pierwszy tekst – recenzję – zamieścił w t. 10. Ogółem opublikował tam pięć artykułów, 24 recenzje, dziewięć sprawozdań, dwa materiały, dwie kroniki oraz trzy wspomnienia *in memoriam* – ostatnie w t. 45 o biskupie Ryszardzie Karpińskim. Ponadto był redaktorem naczelnym „Roczników Nauk Społecznych”, z. 2: *Pedagogika* (t. 26-28/29), członkiem ich rady naukowej (t. 30-36), a następnie w radzie naukowej ich kontynuacji jako „Roczniki Pedagogiczne” (t. 37-39, t. 40, z. 2 – t. 52, z. 4). Ksiądz Profesor jawił się jako perfekcjonista, był punktualny, zawsze świetnie

czej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin [b.wyd.] 2013, s. 24-26; ARCHIDIECEZJA LUBELSKA, *Zmarł ks. Edward Walewander*, archidiecezjalubelska.pl/blog/zmarl-ksedward-walewander/ [dostęp: 18.10.2025].

² *Walewander Edward ks.*, s. 513; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, s. 24-25, 38-39; ARCHIDIECEZJA LUBELSKA, *Zmarł ks. Edward Walewander*.

przygotowany do swoich wystąpień – według anegdoty ćwiczył je przed lustrem dwa tygodnie wcześniej³.

W dniu 4 maja 1993 r. został członkiem Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Oddział w Lublinie. Od 1993 r. do 12 października 2001 r. był jego prezesem, a potem – do 28 marca 2008 r. – członkiem Zarządu. Za jego kadencji powstał Dom Polonii w Lublinie (1999-2001). W latach 1996-1998 był członkiem Rady Krajowej III kadencji tego Stowarzyszenia. Podczas okresu prezesury, będąc jednocześnie dyrektorem lubelskiego Instytutu, zorganizował cykl konferencji o Polakach (15-16 czerwca 1995 r. – „Polacy w Mołdowie” [wyd. 1995 pt. *Polacy w Mołdawii*]⁴; 12-13 maja 1997 r. – „Polacy w Estonii na tle dziejów estońskich” [wyd. 1998 pt. *Polacy w Estonii*]⁵; 14 listopada 1997 r. – „100-lecie duszpasterstwa polonijnego Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców w Austrii” [wyd. 1998 pt. *Polacy w Austrii. Z dziejów duszpasterstwa i pracy społecznej*]; 17-18 maja 1999 r. – „Polacy w Armenii na tle dziejów ormiańskich” [wyd. 2000 pt. *Polacy w Armenii*]; 9 listopada 2000 r. – „Polacy w Rumunii”⁶; 21-22 maja 2001 r. – „Polacy w Gruzji” [wyd. 2002]; 13 maja 2002 r. – „Polacy w Azerbejdżanie” [wyd. 2003]; 22-23 września 2003 r. – „Polacy na Krymie” [wyd. 2004]; 19 września 2005 r. – „Polacy na Ukrainie Centralnej i Wschodniej”; 10-11 maja 2006 r. – „Z Sybiru na drugą półkulę. Wojenne losy polskich dzieci” [„Polacy w Nowej Zelandii”; ks. E. Walewander nie był już wtedy ani prezesem, ani dyrektorem, ale miał współudział w zorganizowaniu tej konferencji]⁷). Konferencje te były kontynuacją badań o Polakach na Wschodzie, podjętych w Instytucie na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Pod redakcją ks. E. Walewandra ukazały się wówczas publikacje, będące pokłosiem zorganizowanych konferencji naukowych: *Polacy w Kościele katolickim w Rosji* (wyd. 1991)⁸, *Odrodzenie Kościoła katolickiego w byłym ZSRR. Studia historyczno-demograficzne* (wyd. 1993), a następnie o Polakach w byłych republikach ZSRR – *Polacy na*

³ Walewander Edward ks., s. 513; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, s. 26-35; P. BYZDRA-KUSZ, E. GIGILEWICZ, G. MISIURA, I. WODZIANOWSKA, *Katalog czasopism Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1918-2018*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2023, s. 154, 155, 160, 201-203; informacje uzyskane od prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Oddział w Lublinie, dra Dariusza Śladeckiego.

⁴ Por. także: *Polacy w Mołdowie mówią o sobie* (wyd. 1995).

⁵ Por. także: *Polacy w Estonii mówią o sobie* (wyd. 1997); *Polacy w Estonii. Przeszłość i teraźniejszość*, red. J. Jakubowski (wyd. 2004).

⁶ Por. także: *Polacy w Rumunii mówią o sobie*, red. A. Mamulska (wyd. 2000).

⁷ Wydane pod red. J. Szymańskiego i W. Wiczorka (wyd. 2007).

⁸ Była to publikacja po konferencji 14-16 maja 1990 r., inaugurująca badania Instytutu na temat Polaków na Wschodzie – co było możliwe dopiero po upadku ZSRR.

Łotwie (wyd. 1993)⁹, *Polacy w Rosji mówią o sobie* (t. I-III, wyd. 1993-1994), *Polacy i Niemcy w Rosji. Zagadnienia wybrane* (wyd. 1993)¹⁰. Ksiądz E. Walewander udzielał się również charytatywnie w pomocy Polakom na Wschodzie – brał udział w akcjach dla Polaków na Białorusi, w Estonii czy Rosji¹¹.

Od 1991 r. był członkiem Stowarzyszenia Współpracy Polska–Wschód (od lutego 1992 r. – prezes, 2011-2025 – prezes oddziału lubelskiego), od 1993 r. zasiadał w Komitecie Badania Polonii Wydziału I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk (od 2007 r. – Komitet Badań nad Migracjami Ludności i Polonią przy Prezydium PAN), od 1995 r. był w Radzie Naukowej Zakładu Biografistyki Polonijnej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie. Należał do stowarzyszeń, m.in.: Wissenschaftliche Buchgesellschaft w Darmstadt (Niemcy, od 1976 r.), Towarzystwa Naukowego KUL (24 marca 1980 r. – członek współpracownik Wydziału Teologiczno-Kanonicznego, 12 czerwca 1997 r. – członek korespondent Wydziału Nauk Społecznych, 27 marca 2013 r. – członek czynny WNS; 1999-2006 – zastępca przewodniczącego WNS, 2006-2018 – przewodniczący WNS; na posiedzeniach naukowych TN KUL wygłosił 11 referatów na przestrzeni lat 1980-2018), Towarzystwa Polsko-Austriackiego w Lublinie (od 1981 r.), Catholica Unio Internationalis (od 1991 r.), Lubelskiego Klubu Polonijnego (kwiecień 1990–marzec 1996 – wiceprezes, od 1996 r. – członek Zarządu)¹².

Ksiądz Profesor otrzymał wiele odznaczeń i dyplomów, m.in.: Nagroda Naukowa im. Franciszka Skowry (1990), Nagroda Naukowa im. Andrzeja Frycza

⁹ Konferencja pod tym tytułem odbyła się 18-20 maja 1992 r. J. PLEWKO, *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL w latach 1992-1994*, „Studia Polonijne” 16 (1994), s. 130.

¹⁰ Obie publikacje są efektem sympozjum pt. „Polacy w Rosji mówią o sobie”, które się odbyło 17-18 maja 1993 r. Tamże, s. 131.

Por. także inne publikacje w tej tematyce: W. OSADCZY, *Polacy na Ukrainie dzisiaj. Informator* (wyd. 2000); W. OSADCZY, *Polacy na Ukrainie dzisiaj. Informator, cz. II: Związek Polaków na Ukrainie, Stowarzyszenie Uczonych Polskich na Ukrainie, Zjednoczenie Nauczycieli Polskich na Ukrainie, Międzynarodowe Stowarzyszenie Przedsiębiorców Polskich na Ukrainie* (wyd. 2003); *Polacy na Wschodzie mówią o sobie*, red. R. Guz (wyd. 2000); J. PLEWKO, *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za okres od 1.09.1994 do 31.12.1995*, „Studia Polonijne” 17 (1996), s. 151; J. PLEWKO, *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za rok 1997*, „Studia Polonijne” 19 (1998), s. 171-173; Walewander Edward ks., s. 513; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, s. 31-33; informacje uzyskane od prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Oddział w Lublinie, dra Dariusza Śladeckiego.

¹¹ Informacje uzyskane od prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Oddział w Lublinie dra Dariusza Śladeckiego.

¹² Walewander Edward ks., s. 513; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, s. 39-41.

Modrzewskiego (1993, 2001), medal pamiątkowy z dyplomem przyznany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie (1992), Medal Jubileuszowy Stulecia „Strzechy” 1894-1994 w Wiedniu „za działalność na rzecz Polonii w Austrii” (1994), nagroda Rektora KUL (1996, 2001, 2004, 2007, 2009), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski Polonia Restituta (2000), Order Białego Krzyża przyznany przez Prezydenta Republiki Estonii (2002), Medal Prezydenta Miasta Lublina z okazji 30-lecia Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym (2002), medal za wieloletnią pracę i zaangażowanie na rzecz upowszechniania kultury polskiej (2012), Medal Honorowy „Meritus Patriae” przyznawany przez Fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie” (2004), Medal Zarządu Województwa Lubelskiego (2013), Medal Fundacji Polonia Semper Fidelis (2014), odznaczenie „za zasługi dla Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych” (2014)¹³.

Msza św. żałobna została odprawiona 15 stycznia 2025 r. w Domu Księżych Emerytów w Lublinie, a msza św. pogrzebowa – dzień później o godz. 11 w archikatedrze lubelskiej. Następnie ciało złożono na cmentarzu przy ul. Lipowej. Uroczystości pogrzebowe zgromadziły liczne grono biskupów, kapłanów oraz wiernych, którzy znali i doceniali życie i działalność ks. prof. Edwarda Walewandra¹⁴.

BIBLIOGRAFIA

- ARCHIDIECEZJA LUBELSKA, *Zmarł ks. Edward Walewander*, archidiecezjalubelska.pl/blog/zmarl-ks-edward-walewander/ [dostęp: 18.10.2025].
- BYZDRA-KUSZ P., GIGILEWICZ E., MISIURA G., WODZIANOWSKA I., *Katalog czasopism Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1918-2018*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2023.
- Informacje uzyskane od prezesa Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Oddział w Lublinie, dra Dariusza Śladeckiego.
- PLEWKO J., *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL w latach 1992-1994*, „Studia Polonijne” 16(1994), s. 121-135.
- PLEWKO J., *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za okres od 1.09.1994 do 31.12.1995*, „Studia Polonijne” 17(1996), s. 149-161.
- PLEWKO J., *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za rok 1997*, „Studia Polonijne” 19(1998), s. 169-181.

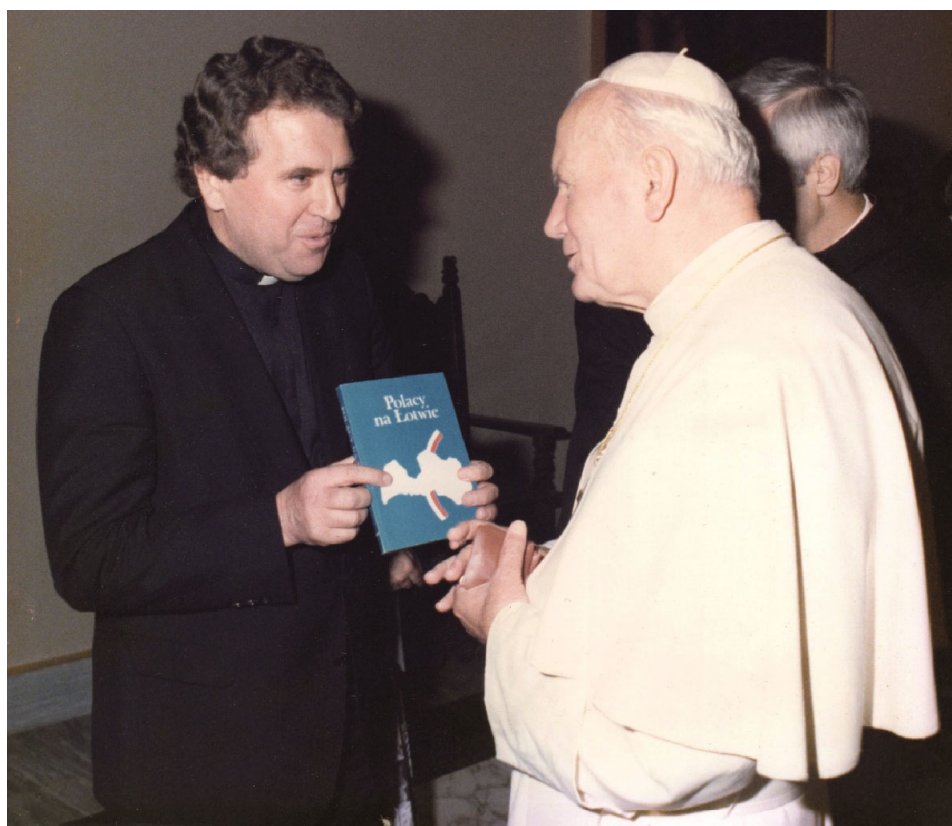
¹³ Walewander Edward ks., s. 513; E. WALEWANDER, *Katedra Pedagogiki Porównawczej*, s. 36-38.

¹⁴ ARCHIDIECEZJA LUBELSKA, *Zmarł ks. Edward Walewander*.

PLEWKO J., *Kronika działalności Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL za rok 1999*, „Studia Polonijne” 21(2000), s. 275-282.

WALEWANDER E., *Katedra Pedagogiki Porównawczej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2013.

Walewander Edward ks., [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz [i in.], t. II, Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 513-514.

Ks. Edward Walewander wręcza papieżowi Janowi Pawłowi II publikację, ok. 1993 r.

